

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖАХ: ПРОБЛЕМА І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Т.Алексєєнко

Проблема поведінки супроводжує людину протягом всього життя. Але особливої актуальності вона набуває у підлітковому віці, найбільш вразливого щодо різних соціальних ризиків і викликів. Це пов'язано з віковими особливостями психофізіологічного та соціального розвитку, актуалізованою потребою підлітків у самовизначенні та ідентифікації, їх схильністю до ризикованої поведінки і ризикованих ситуацій, піддатливістю до маніпулятивних впливів, і, безсумнівно, допитливістю у пізнанні довкілля, себе та своїх можливостей, недостатністю компетентності.

Особливості проявів проблем поведінки у сучасних підлітків обумовлені також станом розвитку інформаційного суспільства, загальною доступністю до різних видів ЗМІ, поширеністю і різновидами використовуваних ними маніпулятивних технологій, у тому числі і характерних для ведення гібридної війни, впливом ЗМІ на формування свідомості, ціннісні орієнтації і моделі поведінки особистості.

Інтернет простір став частиною життя сучасних дітей і все більше набуває ознак масового зараження, формує смаки, уподобання, стиль життя. Можливості швидкого доступу до інформації через активне використання для виходу в інтернет-мережу мобільних телефонів і планшетів підлітками, які ще не мають навичок критичного до неї ставлення, часто формує у них викривлену картину світу і відчуття вседозволеності, перетворює на жертви кібершахрайства і кіберманіпуляцій, робить учасниками кібербулінгу і кібермобінгу [1].

Ризик полягає також у розвитку комп'ютерної адикції або залежності від мережі інтернет, проявом яких стає змінена свідомість і змінена поведінка, занурення у віртуальний світ, обмеження і звуження реальних інтересів та спілкування. В останні роки віртуальна реальність, зреалізована через «групи смерті» в соціальній мережі «В Контакте» та через адміністровані в інтернеті суїцидальні ігри (зокрема «Синій кит», «Червона сова») стали причиною суїцидів підлітків. Ці та інші ризики за можливими їх наслідками становлять загрозу як життя, так і для особистісного, соціального розвитку підлітків, їхнього найближчого оточення, а також для національної безпеки.

Сучасна соціокультурна ситуація актуалізує завдання підвищеної уваги до формування у підлітків безпечної поведінки, зокрема і в інтернет-мережах, що є складовою профілактики негативних явищ та захисту прав дітей як пріоритетних напрямів сучасного виховання особистості, теорія і практика якого розвивається у відповідь на соціальні виклики.

У педагогічній теорії до розв'язання проблеми безпечної поведінки підлітків долучались сучасні вітчизняні дослідники в різних аспектах, а саме: щодо профілактики комп'ютерної адикції (Н.Сергєєва), інтернет-ризиків (М.Снітко), впливу ЗМІ на ціннісні орієнтації особистості (Т.Алексєєнко), подолання негативного впливу засобів масової інформації (Я.Шугайло), ролі соціальної реклами у захисті права дитини на сім'ю (О.Сватенков) та ін.

За всіма ознаками поведінка в інтернет-мережі відноситься до соціального типу поведінки, яка відбувається у віртуальному просторі.

Існують різні класифікації соціальної поведінки, зокрема М. Вебера (за критерієм раціональності), Ч. Анковика (за критерієм соціально-культурної обумовленості), Дж. Келуджера (за критерієм ціннісної орієнтації), К.Левина (за критеріями потреби та

індивідуального реагування на ситуації). Наведена типологічна різноманітність соціальної поведінки свідчить про те, що вона тісно пов'язана з актуальними соціальними потребами особистості і значною мірою детермінується ієрархією її мотивів і потреб, які виникають в ситуаціях її соціального та особистісного життя.

До актуальних соціальних мотивів поведінки особистості відносяться ті, що пов'язані з особливостями сприйняття себе та оточуючих, взаєминами з іншими. До актуальних соціальних потреб, найперше, відносяться ті, що пов'язані з потребами перебування у групі (колективі) собі подібних (за віком, інтересами, переконаннями тощо), спілкування та самореалізації у своїх потенціях [2].

Отже, соціальний сенс безпечної поведінки виявляється у спілкуванні в групі та різних видах діяльності, що відображають соціальні позиції та соціальні установки й очікування суб'єктів такого спілкування. У підлітковому віці ці потреби є домінуючими, і якщо вони не задовольняються повною мірою або ж пов'язані з негативними переживаннями у реальному житті, діти шукають їх задоволення в інтернет-мережі – середовищі, де вибір залишається виключно за ними і де вони можуть не тільки задовольняти свою допитливість, а й стверджуватись у найсміливіших фантазіях.

У визначенні підходів до формування безпечної поведінки підлітків в інтернет-мережі важливе розуміння *безпечної поведінки* не тільки як сукупності дій, а й як складного структурного утворення, що характеризується знаннями підлітків про ризики та правила поведінки у соціумі, у доккілі, у сфері дозвілля, їх уміннями адекватно поводитись та оптимально реагувати у ризикованих ситуаціях, контролювати емоції, відповідально ставитися до власної діяльності і поведінки.

В оцінці ризиків поведінки підлітків необхідне усвідомлення того, що у мотивації їхньої соціальної поведінки домінують мотиви солідарності (в основі яких страх бути знехтуваними) та особистісних досягнень. Інтернет простір приваблює не тільки широкими можливостями спілкування на тематично різноспрямованих сайтах, у різноманітних групах по інтересах, в чатах і при бажанні весті таке спілкування анонімно, під придуманим ніком, а, отже, не нести відповідальності за різні непристойності. Окрім того, тривала присутність в інтернет-мережах створює ілюзію зайнятості.

Формування у підлітків безпечної поведінки в інформаційному просторі особливо посилюється в умовах подальшого інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. В Інтернет-мережі для кожного зростають не тільки можливості щодо розширення знань і кола спілкування, збагачення інформацією, оперативності її отримання, а й ризики, пов'язані з маніпуляціями, розбещенням, кібер-хуліганством, пропагандою жорстокості і тероризму, втягуванням у кримінальні структури, розголошенням конфіденційної інформації, яку можуть використати злочинці.

Сучасна молодь вже не уявляє свого життя не тільки без мережі інтернет, а й без мобільних телефонів, смартфонів, планшетів тощо. Проте дорогі речі не тільки стають предметом постійного хизування перед однолітками (чим викликають ревності й заздрощі), підвищують ризик бути пограбованими, тяжких переживань з приводу втрати, а й засобом постійного, часто безпредметного та ризикованого спілкування на сайтах, яке не контролюється дорослими.

Високий рівень зацікавленості та масова залученість користувачів, у тому числі підліткового віку до мережевих систем інформації дає підстави для висновків, що заборонними методами виникаючі проблеми як наслідок такої форми спілкування та

проведення дозвілля вирішити неможливо. Стає очевидним, що до їх розв'язання чи упередження необхідно залучати ресурси самого інтернету.

З метою забезпечення спілкування в інтернет-мережі, підвищення рівня обізнаності дітей по проблемам інтернет-безпеки розробляються різні, в тому числі інтерактивні технології та форми роботи. Так, з 2004 року на міжнародному рівні було прийнято рішення про визнання першого вівторка лютого Днем безпечного інтернету (SID). Основна мета такого заходу полягає у сприянні безпечному та відповідальному поведінню в інтернет-мережі та в користуванні мобільними телефонами, підвищенні знань дітей і молоді у галузі інформаційних технологій та способах захисту інформації.

Популярність такого заходу постійно зростає, що є свідченням того, щоб проблема безпечної поведінки в інтернеті стала загальнолюдською. До його організації залучаються ресурси некомерційних організацій, IT-компаній та інших зацікавлених суб'єктів. Координатором Дня безпечного інтернету є некомерційна організація «InSAFE» (European Safer Internet Network).

Щорічно до цього дня проводяться тематичні інформаційні кампанії, до яких активно долучаються заклади освіти. В освітніх закладах України вже традиційно в тиждень інформатики стало проводити «години коду» – це щорічна глобальна ініціатива, спрямована на популяризацію інформаційних технологій. До шкіл запрошують професійних програмістів, які розповідають дітям про кодування. До такої ініціативи у світі вже долучалося понад 200 мільйонів школярів зі 180 країн світу.

Так, у числі інших Радою Європи було прийнято «Проект проти кіберзлочинності», в межах якого розробляється ідея партнерства правоохоронних органів та надавачів інтернет-послуг у боротьбі з комп'ютерною злочинністю.

За оцінкою кіберполіції, яка створена в Україні як окремий підрозділ національної поліції, найбільш поширеними видами кіберзлочинів є кібершахрайство (спроби шляхом обману заволодіти інформацією про банківські картки), кардинг (крадіжка даних банківської картки і доступу до інтернет-банкінгу жертви), протиправний контент (поширення дитячої порнографії, крадіж продуктів інтелектуальної власності), поширення вірусного продукту, продаж вкраденої інформації (в тому числі щодо особистого життя жертви).

В умовах реформування української школи взято курс на діджиталізацію освіти, загальною цифризацію освітньої системи України і підключення до інтернету всіх тих навчальних закладів та шкіл, які не мають доступу або мають доступ менший за 30 МБ в секунду. В практику закладів освіти вводяться електронні журнали (для них немає єдиної затвердженої форми заповнення), учителі спілкуються з батьками через вайбер (надсилають повідомлення та домашні завдання (особливо під час оголошених епідемій і припинення навчального процесу безпосередньо у закладах).

Компанія Google для Міністерства освіти і науки України розробила курс із мережевого етикету та безпеки, щоб навчити усіх очних безпечно та комфортно працювати в інтернеті. Курс складається з 5 аудіовізуальних модулів, що містять текстові матеріали, відео та короткі тести. Це «Навчання правил безпеки й конфіденційності в Інтернеті», «Безпека користування мобільними пристроями», «Правила безпечного пошуку інформації», «Самозахист від фішингу та шахрайства», «Турбота про свою репутацію в мережі» [3].

У 2014 році до рейтингу найбільш інноваційних шкіл у світі – Showcase Schools – увійшли 2 школи з України, які активно використовують мобільні і хмарні технології в навчальному процесі – Новогечерська школа в м.Київ та Ліцей інформаційних

технологій при Дніпропетровському національному університеті [4]. У 2015 році до рейтингу ввійшло вже сім українських шкіл.

Візуалізація IT-практик на уроках з фізики, хімії, біології та географії розкривають у віртуальних лабораторіях єдиний причинно-наслідковий зв'язок всього, що відбувається в природі. Учні складають проекти, беруть участь у інтерактиві, міжнародних онлайн-конференціях, розвивальних програмах, формують навички роботи в команді і здатність ефективно працювати разом в новаторських проєктах.

У 2017 році в Україні створено Управління ювенальної превенції, завданнями якої, з поміж інших визначено і превентивну роботу в закладах освіти щодо безпеки в інтернеті, інтернет-гігієни для дітей, просвіту як не стати жертвою злочинів тощо.

У межах співпраці Міністерства освіти і науки та проєкту відкритих онлайн-курсів «Prometheus» розроблено безкоштовний відкритий онлайн-курс для освітян з протидії булінгу у закладах освіти, упровадження якого розпочинається з 2019 року.

У виховному концепті сучасної реформи освіти, поряд з формуванням компетентності у безпечному використанні інтернет-ресурсів, актуалізується наступні завдання:

- передбачати розвиток власної активності підлітків у розв'язанні проблеми безпеки (в тому числі інтернет-безпеки) не тільки на основі засвоєння правил, усвідомлення ризиків, а й критичного аналізу ними інформації та своєї поведінки;
- забезпечувати орієнтацію підлітків на розвиток альтернативної діяльності шляхом формування у них нових інтересів та залучення до інших привабливих і корисних для здоров'я справ, в тому числі спорту, творчості, суспільно-корисної праці, реального спілкування у колі ровесників.

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Вплив інформаційних технологій на стан і розв'язання актуальних соціально-педагогічних проблем суспільства / Т. Ф. Алексеєнко // Наукові записки Тернопільск. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – 2013. – № 3. – С. 3–8.
2. Алексеєнко Т. Ф. Ризикова поведінка : посіб. / Т. Ф. Алексеєнко, С. В. Кушнар'єв. – Вінниця : Фірма Планер, 2013. – 172 с.
3. Как различать фейковые новости // Аналітичний портал «Слово і Діло» від 3 лютого 2018. Електронний ресурс [Режим доступу] <https://ru.slovoidilo.ua/>
4. Рейтинг найбільш інноваційних шкіл у світі // Електронний ресурс [Режим доступу] <https://www.unian.ua/societv/1012023-dvi-shkoli-z-ukrajini-vvivshli-do-spisku-navbilsh-innovatsivnih-u-sviti.html>.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

К. Артеменко

Успішність формування педагогічної культури батьків дітей раннього віку в умовах закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) залежить від ефективності створення необхідних психолого-педагогічних умов, які визначаються науковцями як сукупність вимог до змісту, методів і форм організації освітнього процесу в ЗДО, до професійної компетентності педагогів, які здійснюють цей процес [4; 5].

Базуючись на положеннях наукових праць Деснової І.С. [4], нами визначено, що